AMMATTIRAKENTEET MURTUVAT

Mihin työntekijät päätyvät ja miksi?

Rita Asplund – Antti Kauhanen – Pekka Vanhala

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
Kustantaja: Taloustieto Oy

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
Sarja B268
ISSN 0356-7443
ISBN 978-951-628-636-8 (nid.)
ISBN 978-951-628-637-5 (pdf)

Kannen valokuva: Shutterstock.com
Painopaikka: Nykypaino Oy, Helsinki 2015

Suositeltava lähdeviittaus tähän kirjaan:
Asplund, Rita, **Kauhanen**, Antti, **Vanhala**, Pekka (2015).
Ammattirakenteet murtuvat – Mihin työntekijät päätyvät ja miksi?
Helsinki: Taloustieto Oy.

Sisällys

Esipuhe

1 Johdanto **7**
1.1 Tehtävärakenteiden muutos ja polarisaatio 7
1.2 Miksi tehtävärakenteet muuttuvat? 8
1.3 Tutkimuksen peruskysymykset 12

2 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät **14**
2.1 Aineisto 14
2.2 Menetelmät 14

3 Supistuvissa ammattitehtävissä toimivien yleiskuvaus **19**
3.1 Tarkasteltavien ammattiryhmien työllisyysosuuden kehitys 19
3.2 Supistuvissa ammateissa työskennelleiden työmarkkina-aseman kehitys vuoden 1995 jälkeen 20
3.3 Supistuvissa ammateissa työskennelleiden tyypilliset urapolut 25
3.4 Tarkempi katsaus ei-työllisten pääryhmään 31

4 Supistuvissa ammattitehtävissä toimivat – ammattiryhmittäinen kuvaus **35**
4.1 Toimistotyöntekijät 35
4.2 Konepaja- ja valimotyöntekijät 42
4.3 Muut valmistustyöntekijät 49
4.4 Puun- ja paperinjalostuksen prosessityöntekijät 56
4.5 Kumi-, paperi- ja tekstiilityöntekijät 62
4.6 Teollisuustuotteiden kokoonpanijat 69
4.7 Keskeisimmät ammattiryhmittäiset päätelmät 74

5 Työmarkkinatilan taustalla olevat tekijät **83**
5.1 Ammattiryhmittäiset erot työmarkkinatiloissa säilyvät 84
5.2 Ketkä kuuluivat ei-työllisten joukkoon vuonna 2009? 86
5.3 Julkiselle sektorille työllistyneet tai yrittäjäksi vaihtaneet 88
5.4 Supistuvissa ammateissa jatkaneet 89
5.5 Matala-, keski- tai korkeapalkkaisiin ammatteihin siirtyneet 90

6 Loppupäätelmät ja keskustelu **93**

Lähteet **97**
Liitteet **100**

Ammattirakenteet murtuvat – Mihin työntekijät päätyvät ja miksi?

Tiivistelmä: Ammatti- ja tehtävärakenteiden polarisoituminen on tällä hetkellä työmarkkinoiden tärkeimpiä kehitystrendejä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensisijaisesti niitä henkilöitä, joita työllisyyden polarisoitumisen negatiivinen puoli uhkaa kaikkein pahiten. Nämä henkilöt työskentelevät yksityisen sektorin tehtävissä, joiden merkitys työllistäjänä on heikkenemässä. Näissä työtehtävissä toimii siis pienenevä osa yksityisen sektorin työntekijöistä. Tyypillistä näille työtehtäville ei ole pelkästään se, että niiden osuus työllisistä on kaventumassa, vaan usein niissä toimivien määrä vähenee myös absoluuttisesti. Siksi onkin aiheellista kysyä, mitä näille supistuvien työtehtävien työntekijöille tapahtuu, miltä siirtymäpolut näyttävät erityyppisissä työtehtävissä olevien osalta ja mitkä tekijät ja mekanismit vaikuttavat eri siirtymäpolkujen taustalla ja millä voimakkuudella.

Supistuviksi tunnistetaan seuraavat ammattiryhmät: toimistotyöntekijät, konepaja- ja valimotyöntekijät, muut valmistustyöntekijät, puun- ja paperinjalostuksen prosessityöntekijät, kumi-, paperi- ja tekstiilityöntekijät sekä teollisuustuotteiden kokoonpanijat. Vuonna 1995 näissä ammateissa toimineiden työmarkkina-aseman muutosta seurataan aina vuoteen 2009 saakka. Lisäksi selvitetään, mitkä taustatekijät ovat kaikkein voimakkaimmin vaikuttaneet yksilöiden työpolkuihin. Tuloksien mukaan parhaiten ovat muualle sijoittuneet toimistotyöntekijät. Mutta itse ammatin rinnalle keskeisiksi taustatekijöiksi nousevat myös eritoten ikä ja koulutustaso.

Asiasanat: Ammatti, polarisaatio, työpolut, ammatinvaihto, ei-työllisyys, ikä, koulutus.

Crumbling job structures – Where do employees end up and why?

Summary: The polarization of job growth is a key development trend in today's labour markets. This study focuses mainly on those individuals whose jobs are most strongly threatened by the negative aspects of polarizing labour markets. These people are working in private-sector jobs, the employment role of which is weakening. In other words, a shrinking share of private-sector employees is engaged in these jobs. Moreover, these jobs are typically not only characterized by a declining employment share, but often by a reduction also in absolute terms. Accordingly there is reason to ask what is happening to the employees holding such jobs. What do their job careers look like and do their labour market outcomes vary depending on the jobs they perform? Which factors and mechanisms affect the observed job careers and to what extent?

The occupations identified to have been declining are Office clerks, Metal, machinery and related trades workers, Other craft and related trades workers, Wood-processing and papermaking plant operators, Rubber, paper, and textile products machine operators, and Product assemblers. The labour market status of the individuals working in these occupations in 1995 is traced up to 2009. Additionally, attempts are made to identify the background factors having most strongly affected the individual transition patterns observed. The results suggest, inter alia, that Office clerks have had the best prospects to shift to another job, that is, either to a non-shrinking occupation in the private sector or to a job in the public sector. Apart from the occupation itself, especially age and formal education stand out as having been decisive for the individual's future labour market outcomes.

Keywords: Occupation, polarization, job career, job change, non-employment, age, education.

Esipuhe

Talouden kehitykseen on teollisen vallankumouksen alusta lähtien liittynyt tuotannon ja työn rakenteen jatkuva muutos. Aiemmin se ilmeni selkeimmin toimialojen välisenä rakennemuutoksena, maataloustyön supistumisena, teollisuustyön lisääntymisenä ja sittemmin palvelualojen kasvuna näiden molempien kustannuksella. Viime vuosikymmeninä myös toimialojen sisäiset työpaikkarakenteet ovat alkaneet muuttua voimakkaasti niin meillä kuin muuallakin.

Rakennemuutos on keskeinen mekanismi, jonka avulla teknologian kehityksen antamat uudet mahdollisuudet muuntuvat korkeammaksi tuottavuudeksi ja edelleen suuremmaksi hyvinvoinniksi. Työpaikkarakenteen muutos on kuitenkin myös vaikea prosessi. Kaikki työpaikan menettävät eivät ainakaan kovin nopeasti löydä uutta työtä, eikä löytyvä työ välttämättä ole yhtä palkitsevaa aineellisesti tai muutenkaan kuin kadonnut työ. Kaikkialla kehittyneissä maissa on havaittu eriasteisesti työmarkkinoiden polarisoitumista, ts. korkeasti palkattujen ja heikosti palkattujen työtehtävien osuudet kaikista työpaikoista ovat kasvaneet, kun taas keskipalkkaisten työpaikkojen osuus on supistunut. Ilmiö koskee myös Suomea, joskin ainakin toistaiseksi hieman heikompana kuin monia muita maita.

On tärkeää ymmärtää, mitä tapahtuu henkilöille, joiden työpaikat katoavat, ja erityisesti, mistä työpaikkojen ja henkilöiden ominaisuuksista työllistyminen ja työllistymättömyys sekä uuden työpaikan ominaisuudet riippuvat. Vain tällaisen tiedon varassa voidaan suunnitella ja toteuttaa hyvää politiikkaa sopeutumisen helpottamiseksi yksilötasolla ja yhteiskunnan voimavarojen tehokkaaksi hyödyntämiseksi.

Tässä tutkimuksessa analysoidaan Tilastokeskuksen korkealaatuisella FLEED-aineistolla kuutta yksityisen sektorin ammattiryhmää, joissa työllisyys on supistunut trendinomaisesti vuosina 1995–2009. Tarkastellut ammattiryhmät ovat toimistotyöntekijät, konepaja- ja valimotyöntekijät, muut valmistustyöntekijät, puun- ja paperinjalostuksen prosessityöntekijät, kumi-, paperi- ja tekstiilityöntekijät sekä teollisuustuotteiden kokoonpanijat. Ammattiryhmien väliltä löytyy kiinnostavia eroja, jotka eivät myöskään kokonaan selity ao. ammateissa toimivien yksilöiden mitattavissa olevilla henkilökohtaisilla ominaisuuksilla.

Osoittautuu, että toimistotyöntekijöiden ja korkeammin koulutettujen osaaminen on helpommin siirrettävissä ammatista toiseen kuin teollisuustyöntekijöiden. Ei-työllisyyteen ohjautuu voittopuolisesti ikääntyneitä työntekijöitä.

Samoin löytyy selvää näyttöä siitä, että Etelä-Suomen ”syvillä” työmarkkinoilla uuden työn löytäminen on keskimääräistä helpompaa. Terveys- ja sosiaalialan koulutuksen saaneet ovat menestyneet uuden työpaikan hankinnassa varsin hyvin. Näiden yleisten havaintojen ohella tutkimus paljastaa paljon muitakin kiinnostavia piirteitä supistuneiden ammattiryhmien työurista.

Tutkimuksen on rahoittanut Työsuojelurahasto. Sen ovat laatineet tutkimusjohtaja Rita Asplund, tutkimuspäällikkö Antti Kauhanen ja tutkimussihteeri Pekka Vanhala. Itse kirjassa näkyvät Kimmo Aaltosen ja Laila Riekkisen taitto- ja toimitustyön jäljet. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen puolesta kiitän lämpimästi rahoittajaa ja tekijöitä arvokasta uutta tietoa tuottaneesta tutkimuksesta.

Helsingissä 1. kesäkuuta 2015

Vesa Vihriälä
toimitusjohtaja
Elinkeinoelämän tutkimuslaitos